

रसः १३ गन्धः १४ । इयं गन्धकारणं नाना-
रूपवती षडुसयुक्ता । गन्धस्तु द्विविधः सौरभं
असौरभम् । तस्याः स्पर्शः अनुष्णाशीत-
पाकजः । सा द्विविधा निव्या अनिव्या च । पर-
माणुस्वरूपा निव्या सावयवा अनिव्या । सा
त्रिविधा देहेन्द्रियविषयरूपा । देहरूपा योनि-
जादिः इन्द्रियात्मिका प्राणरूपा विषयात्मिका
दायकादिब्रह्माण्डपर्यन्ता । यथा,—

“रूपद्रवत्वप्रत्यययोगि स्यात् प्रथमत्रिकम् ।
गुरुणो हे रसवतो ह्यथोर्नैमित्तिको द्रवः ॥”
“स्पर्शादथोर्था वेगश्च द्रवत्वञ्च गुरुत्वकम् ।
रूपं रसस्तथा स्नेहो वारिण्येते चतुर्दश ॥
स्नेहहोना गन्धवृता न्नितावेते चतुर्दश ।
तत्र त्रिनिर्गन्धहेतुर्नानारूपवती मता ॥
षडविधस्तु रसस्तत्र गन्धोऽपि द्विविधो मतः ।
स्पर्शस्तु तस्या विज्ञेयो ह्यनुष्णाशीतपाकजः ॥
निव्यानिव्या च सा द्विधा निव्या स्यादणुलक्षणम् ।
अनिव्या तु तद्व्या स्यात् सैवावयवयोगिनी ॥
सा च त्रिधा भवेद्देह इन्द्रियं विषयस्तथा ।
योनिजादिर्भवेद्देहमिन्द्रियं प्राणलक्षणम् ॥
विषयो दायकादिस्तु ब्रह्माण्डान्त उदाहृतः ॥”
इति भाषापरिच्छेदे । २८—३८ ॥

तस्या अथात्मादि यथा,—
“पृथिवी पञ्चमं भूतं धाणश्चात्मात्मसुच्यते ।
अधिभूतं तथा गन्धो वायुस्तत्राधिदेवतम् ॥”
इति महाभारते आश्वमेधिकप्रबन्धे ॥
(यथा, मार्कण्डेये । ५४ । ४ ।

“श्रुताहंकोटिविस्तारो पृथिवी कृतज्ञश्रो
द्विज ॥
तस्या हि स्थानमखिलं कथयामि षडणुज्व तत् ॥”
तस्या उन्पत्तिकारणं यथा,—
“श्रयतां वसुधाजन्म सर्वमङ्गलकारणम् ।
विन्ननिन्नकरं पापनाशनं पुण्यवर्द्धनम् ॥
अहो केचिददन्तीति मधुकैटभमेदसा ।
बभूव वसुधाजन्म तदविरुद्धमतं षडणु ॥
ऊचतुस्तौ पुरा विष्णुं तुष्टौ युद्धेन तेजसा ।
आवां वध न यत्रोर्वी पाथथा संवृतेति च ॥
तयोर्जीवनकालेन प्रवृत्त्या साभवन् स्फुटम् ।
ततो बभूव मेदश्च मरणस्थान्तरन्तयोः ॥
मेदिनोति च विश्वातिलुक्ता यैस्तन्मतं षडणु ।
अन्धधौता कृशा पूर्वा वर्द्धिता मेदसा यतः ॥
कथयामि च तज्जन्म सार्थकं सर्वसम्मतम् ।
पुरा श्रुतं यत् श्रुत्युक्तं धर्मवक्त्राच्च पुष्करे ॥
महाविराट्शरीरस्य जलस्थस्य चिरं स्फुटम् ।
मलो बभूव कालेन सर्वाङ्गथापको भ्रुवम् ॥
स च प्रविष्टः सर्वेषां तल्लोमां विवरेषु च ।
कालेन महता तस्माद्भूव वसुधा मुने ! ॥
प्रत्येकं प्रतिलोमाश्च कूपेषु सा स्थिरा स्थिता ।
आविर्भूता तिरोभूता सा जले च पुनः पुनः ॥
आविर्भूता सृष्टिकाले तज्जलोपसंभवस्थिता ।
प्रलये च तिरोभूता जलाभ्यन्तरवस्थिता ॥
प्रतिविशेषु वसुधा शैलकाननसंयुता ।

सप्रसागरसंयुक्ता सप्रह्वीपमिता सती ॥
हिमाद्रिमेरुसंयुक्ता गृहचन्द्रार्कसंयुता ।
ब्रह्मविष्णुशिवद्यैश्च सुरैर्लोकैस्तदालये ॥
पुण्यतीर्थसमायुक्ता पुण्यभारतसंयुता ।
पातालसप्ततदक्षतदूर्द्धे ब्रह्मलोककः ॥
ब्रह्मलोकश्च तत्रैव सर्वविश्वश्च तत्र वै ।
एवं सर्वाणि विश्वानि पृथिव्यां निर्मितानि च ।
ऊर्ध्वं गोलोकवैकुण्ठौ निव्यौ विश्वपरी च तौ ॥
नश्वराणि च विश्वानि सर्वाणि कृत्रिमाणि च ।
प्रलये प्राकृते ब्रह्मन् । ब्रह्मणश्च निपातने ।
महाविराडादृष्ट्यौ सृष्टः कृष्णेन चात्मना ॥
निव्यैः स्थिता च प्रलये काष्ठाकाशेश्वरैः सह ।
चित्त्यधिष्ठाहृदेवो सा वाराहे पूजिता सुरैः ॥
सुनिभर्मनुभिर्विप्रेर्गन्धर्वैर्वादिभिरेव च ।
विष्णोर्वराहरूपस्य पत्नी सा श्रुतिसम्मता ।
तनुपुत्रो मङ्गलो ज्यो चष्टेशो मङ्गलात्मजः ॥
नारद उवाच ।

पूजिता केन रूपेण वाराहे च सुरैर्मही ।
वराहेण च वाराहो सर्वैः सर्वाश्रया सती ॥
तस्याः पूजाविधानश्चाप्यधयोद्वरकमम् ।
मङ्गलं मङ्गलस्यापि जन्म व्यासं वद प्रभो ! ॥
श्रीनारायण उवाच ।

वाराहे च वराहश्च ब्रह्मणा संसृतः पुरा ।
उद्धार महीं हत्वा हिरण्यचक्रं रसातलात् ॥
जले तां स्थापयामास पद्मपत्रं यथा हृदे ।
तत्रैव निर्ममे ब्रह्मा सर्वं विश्वं मनोहरम् ॥
दृष्ट्वा तदधिदेवीञ्च सकामां कामुकी हरिः ।
वराहरूपी भगवान् कोटिसर्वसमप्रभः ॥
हत्वा रतिकर्णौ श्रथां सृष्टिञ्च सुमनोहराम् ।
क्रीडाचकार रहसि दिव्यं वर्षमेहर्निशम् ॥
सुखसम्भोगसंस्पर्शात् सृष्ट्वा संप्राप सुन्दरी ।
विदग्धाया विदग्धेन सङ्गमोऽतिसुखप्रदः ॥
विष्णुस्तद्भ्रसंस्पर्शात् बुबुधे न दिवानिशम् ।
वर्षान्ते चेतनां प्राप्य कामी तवाज कामुकीम् ॥
पूर्वरूपेण वाराहं दधार सावलीलया ।
पूजाचकार भक्त्या च ध्यात्वा च धरणीं सतीम् ॥
धूपैर्दीपैश्च नैवेद्यैः सिन्दूरैरनुलेपनैः ।
वस्त्रैः पुष्पैश्च बलिभिः संपूज्योवाच तां हरिः ॥

श्रीमहावराह उवाच ।
सर्वाधारा भव शुभे ! सर्वैः संपूजिता सुखम् ।
सुनिभर्मनुभिर्देवैः सिद्धैश्च मानवादिभिः ॥
अम्बवाचीबागदिने उद्धारम्भप्रवेशने ।
वापीतडागारम्भे च गृहे च ह्यधिकर्षणे ॥
तव पूजां करिष्यन्ति महरेण सुरादयः ।
सृष्ट्वा ये न करिष्यन्ति यास्यन्ति नरकश्च ते ॥
वसुधोवाच ।
बहामि सर्वं वाराहरूपेणाहं तवाज्ञया ।
कीलामात्रेण भगवन् ! विश्वश्च सचराचरम् ॥
सुक्तां शक्तिं हरेरर्चां शिवलिङ्गं शिलां तथा ।
शङ्खं प्रदीपं मन्त्रश्च माणिक्यं ह्यैरकं मण्यम् ॥
यज्ञस्त्रयश्च पुष्पश्च पुस्तकं तुलसीदलम् ।
जपमालां पुष्पमालां कर्पूरश्च सुवर्णकम् ॥

गौरीचर्ना चन्दनश्च शालग्रामजलं विना ।
एतान् वीटुमशक्ताहं क्लिष्टा च भगवन् !
ऋणम् ॥

श्रीभगवानुवाच ।

द्रव्यायेतानि सृष्ट्वा ये चर्पयिष्यन्ति सुन्दरि ! ।
ते यास्यन्ति कालसूत्रं दिव्यं वर्षशतं त्वयि ॥
इत्येवमुक्त्वा भगवान् विराराम च नारद ! ।
बभूव तेन गर्भेण तेजस्वी मङ्गलग्रहः ॥
पूजां चक्रुः पृथिव्याश्च ते सर्वे चाक्षया हरैः ।
काश्यप्राखोक्तध्यानेन तुष्टुः स्तवनेन च ॥
ददुर्भवेन मन्त्रेण नैवेद्यौदिकमेव च ।
संस्तुता विष्णुलोकेषु पूजिता सा बभूव ह ॥
नारद उवाच ।

किं ध्यानं स्तवनमस्तस्या मूलमन्त्रश्च किं वद ।
गूढं सर्वपुराणेषु श्रुतौ कौतूहलं मम ॥
श्रीनारायण उवाच ।

यादौ च पृथिवी देवी वराहेण च पूजिता ।
ततः सर्वैर्भूनीन्द्रैश्च मनुभिर्मानवादिभिः ।
ध्यानश्च स्तवनं मन्त्रं षडणु वक्ष्यामि नारद ! ॥*॥
ॐ श्रीं ह्रीं क्लीं वसुधारयै स्वाहा ।
इत्यनेनैव मन्त्रेण पूजिता विष्णुना पुरा ॥
श्वेतचम्पकवर्णाभां शतचन्द्रसमप्रभाम् ।
चन्दनोचितसर्वाङ्गां रत्नभूषणभूषिताम् ॥
रत्नाधारो रत्नगर्भो रत्नाकरसमन्विताम् ।
वङ्गशुद्धांशुकाधानां सस्मितां वन्दितां भजे ॥
ध्यानेनानेन सा देवी सर्वैश्च पूजिता भवेत् ।
स्तवनं षडणु विप्रेन्द्र ! काश्यप्राखोक्तमेव च ॥
श्रीविष्णु उवाच ।

जये जये जयाकारे जयश्रीले जयप्रदे ! ।
यज्ञशूकरजाये च जयं देहि जयावहे ॥
मङ्गले मङ्गलाधारे मङ्गल्ये मङ्गलप्रिये ।
मङ्गलाटो मङ्गलेषु मङ्गलं देहि मे भवे ॥
सर्वाधारे सर्ववीजे सर्वशक्तिसमन्विते ।
सर्वकामप्रदे देवि सर्वैर्दं देहि मे भवे ॥
पुण्यस्वरूपे पुण्यानां बीजरूपे सनातनि ।
पुण्याश्रये पुण्यवतामालये पुण्यदे भवे ॥
रत्नाधारे रत्नगर्भे रत्नाकरसमन्विते ।
स्त्रीरत्नरूपे रत्नाटो रत्नसारप्रदे भवे ॥
सर्वश्रस्थालये सर्वश्रस्थाटो सर्वश्रस्थदे ।
सर्वश्रस्थहरे काले सर्वश्रस्थाधिके भवे ॥
भूमे भूमिपसर्वस्व्ये भूमिपानां परायणे ।
भूपाहङ्काररूपेण भूमिं देहि च भूमिपे ॥
इदं पुण्यं महास्तीचं तां संपूज्य च यः पठेत् ।
कोटि कोटि जन्म जन्म स भवेद्भूमिपेश्वरः ॥
भूमिदानकृतं पुण्यं लभते पाठनाञ्जनः ।
भूमिदानहरात् पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥
अम्बवाचीभूखनने पापात् स मुच्यते भ्रुवम् ।
अन्यरूपे कूपदजात् पापात् स मुच्यते भ्रुवम् ॥
परभूश्राद्धजात् पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥
भूमौ वीथ्यपरिबागात् भूमौ हीपादिस्थापनात् ।
पापेन मुच्यते प्राज्ञः स्तोत्रस्य पठनान्मुने ! ।
अश्वमेधशतं पुण्यं लभते नात्र संशयः ॥